

Om formidling av kjønn i Harry Potter-bøkene

Foredrag på Kvinneforskermaraton 22. september 2007.

Torjer A. Olsen

Den siste boka i den britiske forfatteren Janet Rowlings serie om Harry Potter kom ut i sommer. Aldri tidligere har en serie bøker skapt liknende tilstander. Over store deler av verden leser barn, ungdom og voksne om hvordan Harry vokser opp som en vanlig engelsk gutt, finner ut at han er en trollmann, en meget spesiell en, og ender opp som den utvalgte som konfronterer den onde trollmannen Voldemort gjennom mange slag, fram til det siste. Jeg skal ikke ødelegge for dem av dere som ikke er ferdige med siste boka, men kommer kanskje med noen små opplysninger.

I lesningen av Harry Potter-bøkene har det slått meg at de aktivt anvender kjønn. Bøkene om den unge trollmannen Harry gir til veie både et tradisjonelt og et mer progressivt syn på kjønn. Det er tre ting jeg vil peke på. For det første ser jenter/kvinner og gutter/menn ut til å være tilnærma likeverdige i Potter-verdenen. Likevel ser vi, for det andre, at når den ideelle familien skal beskrives, er det en slags stereotypisk 50-tallsfamilie som kommer fram. Det tredje og siste er at om vi forsøker å se på hvordan de forskjellige kjønnene beskrives, hvilke kjennetegn og egenskaper som trekkes fram, kommer et kjent bilde fram. Gutter er handekraftige og lojale, med et potensial til å være dumme, mens jenter er omsorgsfulle, lærevillige og kloke, med et potensial til å være sladrete og til å la følelsene løpe fritt. Jeg bruker de engelske navnene på karakterene og stedene.

Når man leser bøkene om Harry Potter, blir det tidlig klart at Rowling har ønska å formidle et bilde av trollmannsverdenen som en verden der kjønnene er likestilte og likeverdige. På trollmannsskolen Hogwarts er lærerstillingene tilnærma likt fordelt blant kvinner og menn. Rektor Dumbledore (Humlesnurr) er mann, men det kommer fram at tidligere rektorer gjerne har vært kvinner. Unge Harrys beste venner er Hermione og Ron. Slik sett er også Harrys nære verden kjønnslikestilt. I den populære magiske sporten Quidditch (Rumpeldunk) er det ingen segregering. Her deltar begge kjønnene på likefot. Dette stilles aldri spørsmål ved gjennom hele bokserien, noe jeg er sikker på er meget bevisst fra forfatterens side. På denne måten framstår det som fullstendig naturlig. De strukturene som oppleves som naturlige og normaliserte, som "goes-without-saying", som ikke trenger å uttrykkes eksplisitt, er de sterkeste. Dette har vi lært fra så vel Roland Barthes som Pierre Bourdieu.

Ikke desto mindre, når de overordna strukturene er på plass med en sympatisk og likestilt framstilling av kjønnene, blir bildet litt mer sammensatt. Harrys foreldre er drept av den onde trollmannen Voldemort, noe som har gjort at han er vokst opp sammen med den grusomme ikkemagiske familien Dursley. Harry hater å være sammen med dem, og bærer tydelig preg av savnet etter en skikkelig familie. Det finner han i sin venn Rons familie. Familien Weasley (Wiltersen) er en trollmannsfamilie av reineste blod. Sjøl om de er fattige, har de en hjertevarme og en åpenhet som gjør at Harry omsluttet av dem. I den femte boka omtaler Molly, husfrua, Harry som sin egen sønn, noe som gjør Harry meget rørt. Weasley-familien er en slags 50-tallsfamilie. Molly er en eiegod kvinne som først og fremst er mor og husmor. Hun steller for sine barn og sin mann med varme og omsorg, lager mat og vasker hus. Når Fønixsordenen, motstandsbevegelsen i trollmannsverden, lager seg et hovedkvarter, er det Molly som blir en slags matrone eller husmor for hele gjengen. Men i siste boka kommer ei ny side fram når Molly i det avgjørende slaget ender opp i en duell på liv og død med Bellatrix Lestrange. Samtidig som Molly her går aktivt inn i krigen, gjør hun det etter at den grusomme Bellatrix har vært forholdsvis grusom med minst et av barna til Molly. Og hun gjør det med de innledende ordene: "La barna mine være i fred". Dermed er det morsskikkelsen som også her betones. Far i huset, Arthur, jobber på kontor. Han forlater sine barn og sin kone hver morgen for å gå på kontoret, og kommer hjem til ferdig middag. Når det er alvorlige saker som skal tas opp i familien, er det han som må til pers. I tillegg kjennetegnes Mr. Weasley av en opptatthet av biler og tekniske duppeditter av ikkemagisk art som plugger og stikkontakter. I dette forbausende tradisjonelle hjemmet er det Harry finner en hjemlig trygghet. Vi kan skjønne valget som forfatteren har gjort: Hva er vel mer kommunikativt tydelig når du skal formidle trygghet enn en "skikkelig" familie med en ordentlig husmor?

I en analyse av kjønnsidentitet og formidling av kjønn er et vanlig steg å undersøke hvilke begreper og egenskaper som knyttes til de respektive kjønnene. På denne måten kan man se hva som ser ut til å kjennetegne kvinner og menn, og man kan forsøke å se noe som ligger bak teksten. Under lesingen av Harry Potter-bøkene slo det meg plutselig da jeg leste om den grusomme journalisten Rita Skeeter at det ikke er tilfeldig at dette er ei kvinne. Hun beskrives som gjennomgående sladrete og slu. Tendensen til å fare med og tro på sladder ligger gjennom hele bokserien nesten utelukkende hos jenter og kvinner. Andre egenskaper vi finner nært knytta sammen med det feminine, er å være følelsesladd, omsorgsfull, flink på skolen og ordentlige. Slik sett finner vi en skala fra det ordentlige og dyktige, representert ved Hermione og for den saks skyld professor McGonagall, via det følelsesladde og omsorgsfulle,

representert ved Molly Weasley, til det sladrete og konspiratoriske, representert ved Rita Skeeter, og til den nevnte Bellatrix Lestrange. Den sistnevnte blir i en parentes bemerket skildra i film nr fem blant annet gjennom en svært kroppslig og seksualisert tilbedelse av Voldemort. I dette har vi nevnt de viktigste kvinnene i bokserien, bortsett fra professor Trelawney, læreren i spådomskunst, som med sine flagrende klær og uttalelser faller med all tydelighet inn i kategorien middelaldrende New Age-kvinne.

På gutte- og mannesida finner vi egenskaper som lederevner, handlekraft, lojalitet og enkelhet. ”Boys!”, snøfter Hermione når Harry og Ron blir sittende å prate om Quidditch i stedet for om alvorlige ting. Når det kommer til stykket, ser vi at mennene er i overfall på noen sentrale områder. Voldemort og Dumbledore, lederne for den onde og den gode sida, er menn, det samme er flesteparten av Voldemorts supportere (Death Eaters) og Føniksordenen. De fleste guttene og mennene ser ut til å dele de samme egenskapene, forskjellen på dem er om de velger godt eller ondt, rett eller galt.

En vanlig observasjon i studier av kjønn er at direkte diskusjoner omkring kjønn kan være sjeldne. Så er også tilfelle i Harry Potter-bøkene. I utgangspunktet er det kun en diskusjon som renner meg i hu. I den sjette boka, om halvblodsprinsen som har overlatt en lærebok om eliksirer til Harry, diskuterer Harry og Hermione om hvem The Half-Blood Prince er. Hermione mener det ikke er sikkert at det er en gutt, mens Harry sier ”I just know that it is a lad”. Uten at han kan si hvorfor, vet han bare at det er en gutt.

Dermed faller vi tilbake på at kjønn ofte ikke er så lett å definere. Vi bare vet hva det er og føler det bokstavelig talt på kroppen. Likevel, eller kanskje nettopp på grunn av denne viten vi bare har, er kjønn et nyttig verktøy når noe skal formidles. Skal vi formidle en stemning av sladder, er det nærliggende å plassere det i en feminin sammenheng. Skal vi formidle trygghet og hjertevarme, hva er vel bedre enn bildet av en god, gammeldags mammaskikkelse. Skal vi skape et bilde av den grusomme ”Dark Lord”, er ingenting bedre enn en ufølsom mann som krever absolutt lojalitet.

Slik sett er det av betydning å betone at i bøkene om Harry Potter finner vi ikke en entydig mannskategori eller kvinnekategori. For begge kjønnene er det snakk om en skala der det for den enkelte er en form for valgfrihet mellom bestemte egenskaper. J. K. Rowling har, ser det ut til, forsøkt å formidle en verden der menn og kvinner er likestilte og likeverdige. Men hun kan ikke fullt ut kan kontrollere de betydninger og meninger som er knytta til kjønn.